

Klaudia Worsztynowicz
Uniwersytet Warszawski

Dyskurs seksualności w kontekście badania *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* – 1903 a 2018 rok

Abstrakt

Podstawowym celem tekstu jest przedstawienie oraz porównanie wybranych wyników badań przeprowadzonych w 1903 oraz w 2018 roku na temat obyczajowości seksualnej studentów uczelni warszawskich. Niniejszy artykuł składa się z dwóch części: teoretycznej oraz empirycznej. Pierwsza z nich powstała w nawiązaniu do konstruktywistycznego charakteru seksualności oraz jej urządzania w społeczeństwie. Wskazuję w niej na korelacje między władzą a dyskursem. Wspominam także o roli re-dyskursu w procesie kształtowania seksualności – performatywności oraz binarności kultury. Podstawą tych rozważań są koncepcje Michela Foucaulta, Judith Butler, Gail Rubin oraz Jeffreya Weeksa. Najważniejszą pracą w części empirycznej jest *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* autorstwa Roberta Bernhardta oraz Tadeusza Łazowskiego i Konrada Siwickiego. Jest ona analizą porównawczą badań sondażowych, przeprowadzonych w oparciu o ankietę *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* w 1903 oraz jej zmodyfikowaną wersję zrealizowaną przez autorkę artykułu w 2018 roku. Badania skupiają się na życiu seksualnym młodych mężczyzn studiujących na uniwersytetach warszawskich. Poruszają kwestie związane z higieną osobistą, doświadczeniami seksualnymi oraz chorobami przenoszonymi drogą płciową – tym samym badane zjawiska są interpretowane poprzez kontekst społeczno-historyczny.

Słowa kluczowe

seksualność, kultura, studenci, mężczyźni, badania sondażowe

Sexuality Discourse in the Context of the Study Titled ‘Sex Life of the Warsaw Academic Youth’, 1903 and 2018

Abstract

The main purpose of the text is to present selected results of research conducted in 1903 and 2018 on sexual customs of students of Warsaw universities based on the survey titled ‘Sex Life of the Warsaw Academic Youth’. The article consists of two parts: theoretical and empirical. The former one refers to the constructivist character of sexuality and its arrangement. It points to correlations between power and discourse. The review also mentions the role of re-discourse in the process of shaping sexuality, i.e. performativity and the binariness of culture. The theoretical considerations are based on concepts developed by Michel Foucault, Judith Butler, Gail Rubin, and Jeffrey Weeks. The empirical part is a comparative analysis of survey research based on the ‘Sex life of the Warsaw Academic Youth’ survey conducted in 1903 as well as its modified version conducted in 2018. The

research focuses on the sexual life of young men studying at Warsaw universities. It covers the areas of personal hygiene, sexual experience, and sexually transmitted diseases, allowing for the interpretation of the studied phenomena through the historical context.

Keywords

sexuality, culture, students, men, survey research

Antropologiczne wprowadzenie do badań nad seksualnością

Nadawanie seksualności konkretnych znaczeń, wymiarów czy podejmowanie działań z nią związanych jest silnie skorelowane z czasem, miejscem zamieszkania, wykształceniem, płcią oraz zasobami finansowymi. Wspomniane czynniki mają wpływ na konstruowanie seksualności – nie dotyczą one tylko jednostki, ale też całego społeczeństwa. Deliberowanie na temat seksualności może być prowadzone na różnych płaszczyznach, takich jak medycyna, socjologia, psychologia, filozofia, historia. Pojęcie to jest wielowymiarowe, a jego rozumienie zależy od charakteru rozważań naukowych. Najczęściej rozpatrywane jest w dwóch obszarach. Pierwszy z nich związany jest z seksem, kolejny dotyczy obyczajów i kultury, które mu towarzyszą.

Artykuł odnosi się przede wszystkim do seksualności mężczyzn, którą będę bliżej analizować poprzez przedstawienie wyników badań dotyczących życia seksualnego studentów uczelni warszawskich. Monika Baer (2008, s. 4–5) wyróżnia dwa podstawowe nurty studiów dotyczących męskości: profeministyczny oraz esencjonalistyczny. Pierwszy z nich dotyczy binarności i przeciwstawiania kobiet mężczyznom, a jego celem jest zaprezentowanie nierówności. Perspektywa esencjonalistyczna sprowadza się natomiast do homogenicznego przedstawienia mężczyzn jako bardzo spójnej grupy, której podstawą i najistotniejszą cechą jest ciało. W odniesieniu do wyróżnionych przez Baer nurtów, chciałabym zwrócić uwagę na ich współistnienie w badaniach ilościowych, za którymi z natury kryje się próba generalizacji informacji dotyczących społeczeństwa.

W badaniach socjologicznych podejście ewolucjonistyczne często nie jest pojmowane w sposób klasyczny, czyli nie wiąże się z myśleniem o linearnym przechodzeniu społeczeństw przez wszystkie etapy rozwoju (w tym seksualności). Zmiany nie zawsze muszą wiązać się z przejściem od kultury „niższej” do „wyższej”. Inaczej, istotne jest podkreślenie ciągłej transformacji seksualności w dyskursie. W początkowym okresie prowadzenia badań antropologicznych odnoszono je wyłącznie do społeczeństw pierwotnych, czyli traktowanych jako bliższych naturze (Engels, 1947), a mimo to nie można było wskazać początków seksualności oraz jej jednej czy też wyczerpującej definicji. Seksualność była i jest nieodłączną częścią życia człowieka, ponieważ jest bezpośrednio związana z przedłużeniem gatunku ludzkiego. Nie odnosi się przy tym tylko do procesów

biologicznych i reprodukcji społecznych zachowań (Weeks, 1997, s. 19–20, 27–30). Amerykański badacz, Alfred Kinsey, dostrzegł na przykład jej transgresyjny charakter:

Biolodzy i psychologowie wyznający doktrynę, zgodnie z którą jedyną naturalną funkcją seksu jest reprodukcja, po prostu zignorowali istnienie czynności seksualnych nieprowadzących do reprodukcji. Założyli, że reakcje heteroseksualne są częścią zwierzęcego, wrodzonego instynktu wyposażenia i że wszystkie inne typy aktywności seksualnej są odchyleniami od normalnych instynktów. Interpretacje te są całkowicie mistyczne (Kinsey, 1953, s. 448, tłum. własne).

Życie seksualne nie ogranicza się jedynie do aktów, a już szczególnie tych mających na celu wyłącznie reprodukcję. Większość podejmowanych aktywności seksualnych łączy się z zaspokojeniem potrzeb zarówno kulturowych, jak i tych związanych z biologią. Aby zrozumieć, czym jest seksualność oraz to, w jaki sposób ona działa i jest konstruowana (zakładając jej konstruktywistyczny charakter), należy w pierwszej kolejności zrozumieć jej genezę. To jednak nie wszystko, trzeba bowiem odnieść się także do jednych z pierwszych prac naukowych, w których została ona kompleksowo i rzetelnie opisana. Dla Michela Foucaulta główną siłą sprawczą wpływającą na seksualność jest władza, która sprawuje kontrolę nad społeczeństwem:

[...] zamierzając ujarzmić go [seks – dop. aut.] w praktyce, należało najpierw wprowadzić ograniczenia na poziomie językowym, wziąć pod kontrolę jego swobodny obieg w dyskursie, usunąć z wypowiedzi i przytłumić słowa, które uobecniały go zbyt wyraźnie. [...] Nowoczesna obyczajowość nie musiała wyraźnie napominać, że o seksie się nie mówi, wystarczyła gra wzajemnie się wspierających zastrzeżeń: niedopowiedzenia, w skutek ciągłych przemilczeń, prowadzą w końcu do niemoty (Foucault, 2010, s. 21).

Binarność, według słów Foucaulta (2010), utrzymywana jest na wielu polach, nie tylko tym związanym z semiotyką. Powtarzalność zachowań pozwala władzy na zwiększenie kontroli nad społeczeństwem. Według badacza wzorem prawidłowej relacji stało się małżeństwo zawarte między kobietą a mężczyzną. W tym przypadku seks miał na celu prokreację. Wszystkie inne praktyki seksualne, które nie były penetracją kobiety przez mężczyznę, uznano za dewiacyjne, niezgodne z obowiązującymi normami. Swoboda seksualna istniała jedynie w zakładach zamkniętych lub domach publicznych. Głośne mówienie na temat seksu lub związków innych niż małżeństwo wiązało się z zepchnięciem na margines życia społecznego. W dyskursie seks jako czynność wyzwalająca, pozbawiona barier czy też otwarta na różne oblicza erotycznych doznań, przestała istnieć. Władza, poprzez naukę jednostek samodyscypliny, realizuje cel, jakim jest kontrolowanie społeczeństwa (Foucault, 2010, s. 13–33). Ludzie często bezrefleksyjnie poddają się pewnym regułom, które inicjuje i nadzoruje władza. Mówiąc językiem Ervinga Goffmana (2011), rząd jest reżyserem, a społeczeństwo aktorem, który gra

zgodnie ze scenariuszem. Kontynuując tę metaforę można powiedzieć, że w życiu występują jednak pewne improwizacje, często celowe. Seksualność istnieje także w re-dyskursie, w którym jej charakter może przybierać zupełnie inną formę (odległą o tej narzucanej przez dyskurs). W późniejszym czasie może być ona zaadaptowana przez władzę jako dyskurs (Foucault, 2010, s. 234). Wiedza na temat czynników, które wpływają na kształtowanie seksualności, wydaje się być podstawą do jej zrozumienia (także w kontekście badań socjologicznych).

Wyżej przytoczone stanowisko, dotyczące społecznego konstruowania seksualności, afirmuje także Steven Seidman (2012). Jak wskazuje badacz, debatowanie na temat seksu organizowane jest poprzez budowanie strachu wśród obywateli. Władza sprawowana przez polityków, niczym sprawna maszyna, używa „moralności” i „etyki” jako tarczy wobec grup wyłamujących się z przyjętego dyskursu o seksualności. Seks od zawsze istniał w debacie publicznej, choć nie zawsze wspomniano o nim otwarcie. Polityczna siła przekazu informacji jest nieporównywalna z żadną inną, ponieważ może oddziaływać bezpośrednio na prawo, co wiąże się z koniecznością podporządkowania się jednostki (w innym przypadku zostanie ona ukarana). O potęgze władzy, przywileju oraz tworzeniu „odpowiedniej” narracji pisał Ken Plummer:

Władza niezupełnie jest zjawiskiem, które można sprowadzić do kategorii wszystkiego lub niczego. Nie jest czymś, co ludzie po prostu posiadają bądź nie, czymś, co istniałoby w konkretnym miejscu. Należy postrzegać ją raczej jako przepływ lub proces, który wpływa na całe społeczeństwo, kształtując je i kontrolując jego życie. Przejawia się ona w codzienności, którą sama wytwarza, i która jest od niej zależna. Władza nie jest zwykłym atrybutem ani kapitałem, jednak pozwala na polemikę i pewną formę sprzeciwu (Plummer, 2004, s. 26, tłum. własne).

Według brytyjskiego socjologa narracja dotycząca seksualności należy do tego, kto sprawuje władzę, a raczej kontrolę. Nie wymienia on jednak konkretnych przykładów, w których miałyby się ona przejawiać. Inaczej, wskazuje podmiot, który ją sprawuje oraz wytwarza.

Agnieszka Kościańska (2012, s. 8–10) dostrzega, że seksualność i jej konstrukcje wytwarzane w procesie historycznym (do lat 70. XX w.) były terenem niemalże nieznanym i niezbadanym. Dotychczasowe analizy i próby przedstawienia mechanizmów tworzących seksualność ograniczały się zwykle do zachowawczych tekstów o rodzinie czy moralności. Choć są one częścią kultury seksualnej, to uchybieniem jest ich generalizacja i pomijanie aspektu wielokulturowości (Foucault, 2010; Weeks, 1997; Plummer, 2004; Dąbrowski, 2018; Kościańska, 2012).

Gail Rubin, podobnie jak Michel Foucault, uważa, że seks kontrolowany przez dyskurs (władzę – mającą siłę sprawczą) uniemożliwia „stworzenie” nowej myśli dotyczącej

seksualności. Pojawiające się subwersje są jedynie zaprzeczeniem *status quo*. Nauka stara się unikać generalizujących terminów i odnosić się do historii oraz kultury. Wymaga to krytycyzmu wobec wszelkich esencjonalistycznych teorii sprowadzających seksualność do kategorii pragnień i potrzeb (Rubin, 2004, s. 175 –177).

Na charakter badań dotyczących seksualności oraz na dyskurs, który jej dotyczył w latach 90., uwagę zwraca Judith Butler. Amerykańska naukowniczka dostrzega zdominowanie kultury przez heteronormę, która staje się matrycą wszelkiego poznania. Zauważa fragmentaryczność kultury, której nie sposób ująć w ramach jednego niewykluczającego się dyskursu:

Kulturowa płć jest złożonością, która jako całość zawsze nam umyka – nigdy nie jest w pełni tym, czym jest w danym momencie. Wobec tego otwarta koalicja jest afirmacją tożsamości na przemian wprowadzanych i odrzucanych w zależności od obranych celów, jest nieskończoną układanką, pozwalającą na wielorakie zbieżności i rozbieżności bez konieczności zdążania ku normatywnemu telosowi – domknięciu definicji (Butler, 2008, s. 67).

Płć biologiczna oraz seksualność stanowią zaledwie interpretację wytworzoną przez zaistniałe warunki historyczne, obie są przy tym kształtowane przez kulturę. Ciało i kultura nie stanowią oddzielnego bytu, zawsze współistnieją. Sposób, w jaki odbierana jest jednostka, odnosi się do dominującej kultury hetero, czyli binarnego podziału na to, co „męskie” i „kobiece”.

Obyczajowość oraz praktyki seksualne młodych mężczyzn – początki XX a XXI wieku

Zaryzykuję stwierdzenie, że seksualność mężczyzn od roku 1903 do 2018 nie uległa wielu zmianom. Podlegał im natomiast dyskurs, który, w zależności od kontekstu kulturowego i społecznego danego regionu Polski, miał różny charakter. W porównaniu z sytuacją sprzed ponad stu lat, współczesna forma zawierania relacji oraz otwartość w dyskusji na temat seksualności jest wysoce odmienna. Na wszelkie działania związane z seksem miała wpływ władza rozumiana na sposób foucaultowski. Odnosząc to do polskiej rzeczywistości można dostrzec, jakim zmianom, wraz z transformacjami ustrojowymi w XX w., podlegał dyskurs na temat seksu. Sama aktywność seksualna dawniej była dosyć statyczna (przynajmniej w kontekście mężczyzn). Co można stwierdzić na podstawie porównania ankiet *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 1903 roku, której inicjatorem był dr Robert Bernhardt oraz dwaj studenci – Tadeusz Łazowski i Konrad Siwicki oraz z 2018 roku przygotowanej przeze mnie.

Działania czy poglądy, które ponad sto lat temu były transgresywne, obecnie stały się dość powszechne lub nie wzbudzają większych emocji w społeczeństwie. Jako przykład może posłużyć narracja dotycząca masturbacji. Ponad sto lat temu nazywana „samogwałtem”, była powodem do wstydu. Zarówno w prasie, jak i tekstach naukowych, wyrażano się na jej temat negatywnie (Braun, Rosenblum, 1908). Współcześnie o swoich doświadczeniach związanych z onanizacją młodzież rozmawia między sobą w sposób bardziej otwarty (choć często może to być jedynie deklaracja), a rodzice oraz naukowcy nie stygmatyzują już takiego sposobu zaspokajania potrzeb.

Jedną z najistotniejszych zmian, jakie można dostrzec w kontekście analizowanych w dalszej części artykułu ankiet, jest podwójna obyczajowość panująca na przełomie wieków XIX i XX. Wielu rodziców posiadających duży kapitał ekonomiczny czy polityczny starało się zachować pozory „dobrego” wychowania synów, nadzwyczaj wysoko rozwiniętej moralności i etyki postępowania. W przypadku mężczyzn działania, które zaburzały *status quo* XX-wiecznej społeczności (głównie miejskiej), były usprawiedliwiane. Często poddawane były „racjonalizacji” i nierzadko odnoszono je do naturalnych potrzeb seksualnych, które, jak przyjmowano, miały być znacznie większe niż u kobiet. Moralizatorska postawa wobec osób, których działania pozostawały w sprzeczności z etycznymi zasadami postępowania, przyczyniła się do powstania wielu problemów lub umieszczenia ich w re-dyskursie, który w kolejnych latach stał się dyskursem (ponownie przykład masturbacji młodych osób). W rezultacie dochodziło do sytuacji, w których władza starała się zalegalizować pracę seksualną, przy jednoczesnej próbie ukrycia domów publicznych poza granicami miast (Gołębiewska, 2010, s. 272).

Odnosząc się do dyskursu dotyczącego seksualności w Polsce na przełomie XIX i XX w. można potwierdzić, że duży wpływ na jego charakter miała władza. W swych działaniach (głównie w miastach) mogła ona sprawować kontrolę symboliczną nad społeczeństwem, która, nierzadko pozorna, nie dotyczyła najwyższych warstw społecznych. Zbigniew Izdebski (2012) w swoich analizach podkreśla większą otwartość młodych Polaków na doświadczenia związane z seksem. Na początku XX w. opinia publiczna za właściwą uważała inicjację seksualną dopiero po ślubie. Trzeba jednak pamiętać, że istniały wówczas podwójne standardy, dzięki którym mężczyźni mogli doświadczać większej swobody¹. Praktyki seksualne dawniej należały do re-dyskursu, w którym to wszystkie fantazje mogły być spełnione. Często wynikały one z praktyk, obyczajów danej grupy społecznej. Pierwszy kontakt seksualny młodych mężczyzn na początku poprzedniego wieku miał miejsce ze służbą lub w domach publicznych. Płynię z tego prosty wniosek. Domy publiczne istniały, więc aparat władzy (w skład którego wchodził

¹ Izabela Moszczeńska (1904, s. 8–9) w książce *Czego nie wiemy o naszych synach* podkreśla podwójne standardy dotyczące mężczyzn i kobiet, które panowały na przełomie XIX i XX w.

mężczyźni) musiał być świadomy tych praktyk i wyrażać na nie zgodę. Potwierdzeniem może być badanie Alberta Dryjskiego, w którym 75% z ankietowanych uczniów zadeklarowało odbycie pierwszego stosunku seksualnego przed dwudziestym rokiem życia. Taki wynik zaprzecza tezie profesora Izdebskiego oraz przekonaniom opinii publicznej, głoszącym wcześniejsze rozpoczynanie życia seksualnego czy większe potrzeby seksualne młodzieży dorastającej na początku XXI w. (Dryjski, 1934).

Kolejną praktyką, którą warto przywołać z uwagi na prezentowane w dalszej części wyniki ankiet (*Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 1903 oraz 2018 roku), jest stosunkowo częsty (w porównaniu ze współczesnością) kontakt z pracownikami seksualnymi podejmowany przez młodych mężczyzn żyjących na przełomie wieków XIX i XX. Jak już wspominałam, choć ówczesna władza nie komunikowała czy też nie popierała takich działań otwarcie, to w Polsce domy publiczne oraz praca seksualna („rogówek”) były bardzo dobrze rozwinięte. Mężczyźni wkraczający w dorosłość wręcz musieli odbyć stosunek z „ prostytutką” lub „służącą”². Mając na uwadze ówczesną sytuację nie dziwi fakt częstych zarażeń chorobami przenoszonymi drogą płciową. Problem ten wynikał z niskiej świadomości dotyczącej życia seksualnego. Rodzice niechętnie uświadamiali dzieci o życiu płciowym. Temat ten był uważany za drażliwy i gorszący. Niska świadomość związana z higieną i brak wiedzy dotyczącej środków ochronnych nierzadko stanowiły przyczynę rzeżączki lub kiły. Co ciekawe, choroby weneryczne nie stygmatyzowały.

Można uznać, że początek wieku XX był wstępem do rewolucji seksualnej w Polsce. Duży wpływ miała na to władza, społeczeństwo, ale także wydarzenia dziejące się poza granicami naszego kraju. Przyczynę zwiększającej się otwartości seksualnej upatruję przede wszystkim w rozpoczęciu rozważań naukowych ukierunkowanych na seks oraz jego charakter w życiu społecznym. Istotną przyczyną zmian jest też transformacja mediów z informacyjnych w komercyjne. Należy zaznaczyć, że wszystkie praktyki czy działania dotyczące seksualności na przełomie wieków XIX i XX były przypisane do heteronormy.

Metodologiczny aspekt pracy

Dyskurs dotyczący seksualności najbardziej widoczny jest w mediach oraz w polityce. Dla mnie najbardziej interesujące jest jednak to, jak seksualność funkcjonuje w praktyce. W tym celu postanowiłam przeprowadzić analizę postaw i opinii na temat

² Wniosek wysunięty na podstawie badań *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* (Robert Bernhardt, Tadeusz Łazowski oraz Konrad Siwicki, 1903) oraz *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* (przeprowadzonych przez autorkę artykułu w 2018 r).

doświadczenia różnych aspektów seksualności oraz cielesności studentów Uniwersytetu Warszawskiego oraz Politechniki Warszawskiej³ w oparciu o deklaracje pochodzące z dwóch sondaży, z roku 1903 i 2018. Pytanie, na które chciałam poznać odpowiedź, brzmi: czy seksualność (w tym wszelkie praktyki) młodych mężczyzn studiujących na uniwersytetach warszawskich w ciągu ostatnich blisko 120 lat uległy zmianie?

Badanie, którego podjęłam się w 2018 roku, łączy dwie metody: ilościową i jakościową. Pierwsza odnosi się do autorskiego sondażu diagnostycznego, który został przeze mnie zaprojektowany w oparciu o kwestionariusz zrealizowany w roku 1903. Jego autorami byli dr Robert Bernhardt oraz dwóch studentów – Tadeusz Łazowski i Konrad Siwicki. Nosił on tytuł *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej*. Moje dociekania są wsparte również metodą jakościową z uwagi na potrzebę analizy dokumentów zastanych, na które składają się artykuły zamieszczone w „Gazecie Polskiej”, dotyczące wspomnianej pracy Bernhardta.

Hipoteza główna, którą postawiłam przed przystąpieniem do realizacji badania, brzmi: istnieją różnice w deklaracjach mężczyzn studiujących na uczelniach warszawskich w 1903 i 2018 roku. Dotyczą one współczesnego zwiększenia otwartości na doświadczenia seksualne, obniżenia wieku, w którym mężczyzna zaczyna się masturbować oraz przechodzi inicjację seksualną, wzrostu dbałości o higienę osobistą. Zakładając konstruktywistyczny charakter seksualności, postanowiłam sprawdzić, czy zachowania oraz obyczaje, które jej dotyczą, przez ostatnie 117 lat uległy zmianie oraz jaką narrację przyjmowano dawniej w odniesieniu do seksualności. Nie tylko odpowiedzi respondentów są istotne, ale także to, w jaki sposób wypowiadali się na ich temat badacze na początku poprzedniego wieku. Zdecydowałam się na badanie porównawcze z uwagi na możliwość dostrzeżenia przemian (lub ich braku) w seksualności młodych mężczyzn. Atrakcyjna w tym ujęciu wydaje się różnica czasu, która dzieli moment przeprowadzenia obu ankiet. XX wiek to okres obfitujący w wiele wydarzeń, które miały wpływ (przynajmniej w niektórych obszarach) na zmniejszenie tabu dotyczącego seksu.

Badanie przeprowadzone w roku 1903 miało charakter poznawczy i wyjaśniający. Skupiono się w nim na seksualności młodych mężczyzn studiujących na Uniwersytecie Warszawskim oraz Politechnice Warszawskiej. W ankiecie wzięli udział wyłącznie reprezentanci płci męskiej, czego głównym powodem był brak możliwości podjęcia studiów przez kobiety w ówczesnym czasie. Z uwagi na to w sondażu zainicjowanym przeze mnie w roku 2018, by móc jak najlepiej odtworzyć jego dawniejszy charakter, zdecydowałam się na podobną próbę. Ankieta, której realizacji podjęłam się współcześnie, była wzorowana na kwestionariuszu Bernhardta, Łazowskiego i Siwickiego *Życie płciowe warszawskiej*

³ Studenci Politechniki Warszawskiej uczestniczyli wyłącznie w badaniu przeprowadzonym w 1903 roku.

młodzieży akademickiej. Zmieniłam jednak formę, przede wszystkim zaś język użyty w zadawanych pytaniach, po to, aby był on dostosowany do czasów obecnych (oryginalne brzmienia umieściłam w nawiasach). Ankieta z roku 1903 zawierała często multiplikacje, poruszane zagadnienia były wielowątkowe i niejasne, co uniemożliwiało stworzenie odpowiedniej kafeterii przez autorów kwestionariusza.

Sondaż *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 2018 roku został przeprowadzany audytoryjnie w trakcie lub po zakończeniu zajęć na Uniwersytecie Warszawskim. Nadzór nad przebiegiem badania zawsze obejmowały dwie osoby – koordynatorka badania oraz danyh zajęć. Trzeba mieć świadomość, że obecność na sali nauczycieli(-ek) akademickich mogła wpłynąć w niewielkim stopniu na wyniki. Mimo to złożoność kwestionariusza oraz poruszane tematy wymagały dodatkowego nadzoru. Część studentów prosiła o wyjaśnienie pojęć. Do opracowania wyników przeprowadzonych przeze mnie badań posłużył program statystyczny SPSS, Microsoft Excel.

Zagadnienia	Ankieta z 1903 roku	Ankieta z 2018 roku
Dobór próby	Celowo-losowy	Celowo-losowy
Próba	266 mężczyzn studiujących w Uniwersytecie Warszawskim i Politechnice Warszawskiej	102 mężczyzn studiujących na II roku studiów I stopnia w Uniwersytecie Warszawskim
Warunki przeprowadzania badania	Brak informacji na temat sposobu dostarczania ankiet; zwrot ankiet przez uczestników badania za pośrednictwem poczty	Ankieta audytoryjna
Narzędzia	– kwestionariusz ankiety – 38 pytań zawierających niepełną kafeterię – obszary poruszane w ankiecie: choroby weneryczne, okres poprzedzający studia oraz obecna sytuacja życiowa studentów	– kwestionariusz ankiety – 50 pytań – obszary poruszane w ankiecie: zdrowie i higiena, doświadczenia seksualne, choroby przenoszone drogą płciową, metryczka.

Tabela 1. Podstawy metodologiczne procesu badawczego. Opracowanie własne na podstawie ankiet *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* 1903 oraz 2018.

W badaniu przeprowadzonym w 1903 roku *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* wzięło udział 266 mężczyzn studiujących w Uniwersytecie Warszawskim oraz na Politechnice Warszawskiej. Odpowiedzi respondentów były wysyłane przez nich pocztą, natomiast warunki przekazywania kwestionariuszy przez badaczy nie są w pełni wyjaśnione (wszystkie dostępne informacje wskazują na to, że były również rozsyłane pocztą). W ankietowaniu opartym na wspomnianym badaniu, a przeprowadzonym w 2018 roku, udział wzięło 102 mężczyzn II roku studiujących w Uniwersytecie Warszawskim. Należy podkreślić, że badania mają charakter obrazujący (zachowania młodych

studentów) i na ich podstawie nie należy wyciągać wniosków dotyczących całej populacji studiujących mężczyzn (w Polsce czy w Uniwersytecie Warszawskim).

Jak już wspomniałam, w obu ankietach udział wzięli młodzi mężczyźni studiujący w uczelniach warszawskich. Miejsce urodzenia oraz źródło dochodów zostaną omówione w dalszej części tego podrozdziału. Dane zaprezentowane są w dwóch formach: liczbowej oraz procentowej (pytania z możliwością wybrania więcej niż jednej odpowiedzi nie sumują się do 100%). Zdecydowałam o przedstawieniu wyników w procentach w każdym pytaniu, choć na część z nich odpowiedzi udzieliło mniej niż 100 respondentów.

Wśród studentów wypełniających ankietę w 2018 roku najliczniejszą grupę stanowili mężczyźni urodzeni w 1998 roku (20 lat w dniu udzielania odpowiedzi), bo to aż 73%. Drugą pod względem liczebności grupę stanowiły osoby urodzone w 1999 roku (19 lat). Badani studenci zostali celowo dobrani tak, by uwzględnić rok studiów, na którym się ówczesnie znajdowali. Miało to na celu zachowanie struktury wiekowej odpowiadającej badaniu z 1903 roku. Wówczas największą grupę stanowili mężczyźni między 20. a 22. rokiem życia.

Studenci uczestniczący w badaniu w 2018 roku najczęściej mieszkali z członkami rodziny: 38% z nich zadeklarowało mieszkanie z obojgiem rodziców, 22% z innymi członkami rodziny, 10% z mamą oraz 3% z tatą. W 1903 roku na pytanie związane z sytuacją mieszkaniową mężczyźni odpowiadali najczęściej odnosząc się do liczby osób, z którymi współdzielili lokal. Jak wynika z artykułu zamieszczonego w „Gazecie Polskiej” 33 studentów zadeklarowało mieszkanie z członkami rodziny. Część z nich „samotne mieszkanie” rozumiała jako osobny pokój w domu rodzinnym⁴.

W 2018 roku studenci wsparcie finansowe otrzymywali najczęściej od rodziców: 70% od matki i 69% od ojca, 43% respondentów zadeklarowało zaś, że pracuje. Pytanie dotyczące źródła utrzymania pozwalało na zaznaczenie więcej niż jednej odpowiedzi. Z odpowiedzi badanych wynika, że większość z nich utrzymywała się w chwili wypełniania ankiety z kilku źródeł. Wśród studentów badanych w 1903 roku pracę podjęło 55%, przy czym 23% utrzymywało się samodzielnie, a 32% czerpało dodatkową pomoc materialną z innych źródeł. Pozwala to założyć, że sytuacje osób badanych w 1903 i 2018 roku są do siebie zbliżone.

⁴ Osoby analizujące wyniki badań z 1903 roku przyznały, że miały trudności z zaklasyfikowaniem studentów do konkretnych typów mieszkań (z uwagi na brak kafeterii). „Nie mogąc na zasadzie nielicznych danych, rozrzuconych w odpowiedziach na kwestyionaryusz, scharakteryzować rozpowszechnianie różnych typów mieszkań...”. (T. Łazowski, K. Siwicki, *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej*, „Gazeta Polska”, Warszawa 1906, nr 1, s. 21.)

Seksualność w kontekście postaw studentów warszawskich wobec higieny i zdrowia w 1903 i 2018 roku

Seksualność jest szerokim pojęciem, obejmuje nie tylko seks czy praktyki z nim związane. Dotyczy ona także performatywnego charakteru płci, który można dostrzec w doborze partnera lub partnerki. W tym ujęciu istotne wydają się być także takie praktyki, jak choćby dbałość o higienę oraz zdrowie, które bezpośrednio korelują z możliwością podjęcia życia płciowego. Ponadto pozwalają one określić potencjał oraz atrakcyjność osoby. Kolejnym elementem składającym się na seksualność jest posiadanie osoby partnerskiej, która często w pewien sposób definiuje postrzeganie jednostki przez nią samą i przez społeczeństwo. Z tego względu, analizując poniżej życie seksualne młodych mężczyzn, będę odnosić się do praktyk, poglądów, stanów czy działań, które w moim rozumieniu są elementami seksualności.

Wyniki badań stanowią obraz różnic oraz podobieństw mających miejsce na przestrzeni ponad stu lat, a dotyczących życia seksualnego studentów. Podejmowane działania oraz wybory obejmujące najbardziej prozaiczne czynności w życiu człowieka uwarunkowane są wpływem kultury, przez co należy rozumieć także oddziaływanie historii. Sposób spędzania czasu wolnego czy odżywiania się może korelować z podejmowanymi decyzjami związanymi z aktywnością seksualną. Prezentowane przeze mnie wyniki mają ukazać przede wszystkim najbardziej zaskakujące (w moim odczuciu) wnioski. Część dotycząca higieny oraz dbałości o stan zdrowia jest przykładem silnego wpływu kultury na życie codzienne jednostki. Korzystanie z używek (alkoholu) często może mieć wpływ na podjęcie decyzji o stosunku płciowym. Ma ono także wpływ na zdrowie, podobnie jak częstotliwość oraz jakość spożywanych posiłków czy uprawianie sportu.

Pytanie dotyczące częstotliwości spożywania alkoholu w badaniu przeprowadzonym 117 lat temu nie zawierało kafeterii, dlatego odpowiedzi są dość enigmatyczne (nie określają w sposób dokładny częstości picia alkoholu). Znaczny odsetek uczestników badania zadeklarował jednak, co ciekawe, całkowitą wstrzeźliwość od alkoholu (22%) lub też sporadyczne, rzadkie jego używanie (50%). W roku 2018 mniej, bo 11% badanych studentów, oświadczyło, że jest abstynentami. 73% studentów przyznało, że pije alkohol przynajmniej kilka razy w miesiącu; 32% spożywa alkohol kilka razy w miesiącu, 20% spożywa alkohol raz w tygodniu, a 21% z badanych spożywa alkohol nawet kilka razy w tygodniu. Nie wystąpiły żadne istotne różnice między osobami, które kiedykolwiek odbyły stosunek, a mężczyznami, którzy takiej próby nigdy nie podjęli. Choć mogłoby się wydawać, że korzystanie z alkoholu będzie korelowało z przyspieszoną inicjacją seksualną, wyniki tego nie potwierdziły. Można założyć, że częstotliwość spożywania alkoholu na przestrzeni ostatniego wieku nie uległa zmianie, mimo to warunki kulturowe,

takie jak miejsce, towarzystwo, okazje lub preferowany rodzaj alkoholu, w roku 1906 i 2018 okazały się już różne.

Sposoby żywienia z pozoru mogą wydawać się mało ważne w kontekście seksualności. Zauważam jednak dwa czynniki, które świadczą o ich wpływie. Po pierwsze, spożywanie często ma charakter socjalizujący, który pozwala na nawiązywanie relacji z rodziną, kolegami i koleżankami czy też partnerami. Zwykle pierwsza randka wiąże się ze wspólnym posiłkiem. Ważne wydaje się także to, kto przygotowuje jedzenie (jeśli nie jest ono spożywane w restauracji). Mężczyźni w ten sposób mogą zaznaczyć swoją „męskość” w różnych ramach np. niezależności (bo sami zajmują się przygotowaniem posiłków) albo odgradzenia się od tej czynności (uważając ją za „mało męską”). Na pytanie dotyczące spożywania posiłków w badaniach z 2018 roku 50% studentów oświadczyło, że przygotowują je im rodzice. Jednocześnie 89% respondentów zadeklarowało, że zajmuje się tym samodzielnie (pytanie z możliwością zaznaczenia więcej niż jednej odpowiedzi). Duża część uczestników badania, jak się okazało, jada także posiłki poza domem, w miejscach takich jak: restauracje (42%), stołówka uczelniana (34%), sieciowy fast food (32%). Na początku wieku XX jadenie posiłków „na mieście” nie było zbyt popularną formą aktywności wśród studentów. Ankietowani mężczyźni najczęściej deklarowali spożywanie jedzenia w domu, „U pań zajmujących się stołowaniem” oraz „Na konicy u krewnych i t. p.” (T. Łazowski, K. Siwicki, 1906, s. 22). Było to spowodowane brakiem miejsc, do których mogliby się udać (bar fast-food czy bar szybkiej obsługi).

Aktywność fizyczna, z uwagi na duży wpływ na wygląd zewnętrzny jednostki, także wydaje się być kluczowa w kwestii wyboru partnera lub partnerki. Aparycja jako pierwsza jest poddawana ocenie w sytuacji spotkania się z osobą, z którą można by potencjalnie związać się relacją seksualną. Jest to szczególnie ważne w odniesieniu do mężczyzn (zwłaszcza w XXI w.) i częstej presji związanej z posiadaniem „odpowiedniego” ciała (choć podobna presja, jednak o nieco innym charakterze, nakładana jest na kobiety).

Sporty**	Liczba wskazań	% wskazań
jazda na rowerze*	76	49
sport łyżwiarski*	67	43
gimnastyka*	60	39
jazda konna*	62	40
wioślarstwo*	38	25
sport pływacki*	36	23
fachturnek*	26	17
polowanie*	25	16
tenis*	16	10

Sporty**	Liczba wskazań	% wskazań
kroket, piłka*	21	14
sport pieszy*	19	12
taniec*	17	11
bilard/kręgle*	9	6
jazda samochodem*	1	1
Liczba respondentów	155	

* Są to formy językowe dokładnie powtórzone za ankietą z 1903 roku

** Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci wybierali więcej niż jedną odpowiedź

Tabela 2. Najczęściej wybierane dziedziny sportu przez badanych studentów (1903 rok). Opracowanie własne. Źródło: *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 1903.

Sporty**	Ogółem		Czy kiedykolwiek odbył Pan stosunek płciowy?					
			tak		nie		nie wiem	
	Liczba wskazań	% wskazań	Liczba wskazań	% wskazań	Liczba wskazań	% wskazań	Liczba wskazań	% wskazań
siłownia	28	35	14	35	11	32	3	50
biegi	14	18	11	28	2	6	1	17
tenis/tenis stołowy	9	11	5	13	4	12	0	0
pływanie/sporty wodne	19	24	10	25	8	24	1	17
rower	11	14	6	15	5	15	0	0
sporty walki	7	9	4	10	2	6	1	17
piłka nożna	10	13	8	20	2	6	0	0
koszykówka	8	10	3	8	4	12	1	17
Inny sport indywidualny	12	15	5	13	7	21	0	0
inny sport drużynowy	5	6	4	10	1	3	0	0
inny sport	3	4	1	3	2	6	0	0
nie wiem	2	3	2	5	0	0	0	0
Liczba respondentów	80	40	34	6				

** Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci wybierali więcej niż jedną odpowiedź

Tabela 3. Najczęściej wybierane dziedziny sportu przez badanych studentów (2018 rok). Opracowanie własne. Źródło: *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 2018.

Dane dotyczące aktywności fizycznej badanych studentów w 1903 roku nie zostały przedstawione w „Gazecie Polskiej” w formie, która umożliwiłaby pełną analizę. Autorzy ankiety wspomnieli jednak, że uprawianie sportu zadeklarowało około 70% studentów biorących udział w badaniu. Według moich własnych obliczeń wówczas

studentów aktywnych fizycznie było mniej, bo 58%. Nieznana pozostaje liczba osób, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie⁵. W przypadku studentów uczestniczących w badaniu w roku 2018 aktywność fizyczną zadeklarowało 82% z nich, o ponad 20% więc niż w roku 1903. Warto jednak pamiętać, że obecny system nauczania w szkołach wyższych niejako wymusza na studentach aktywność fizyczną poprzez obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego. Dyscypliny sportu wybierane najczęściej przez studentów żyjących w XX i XXI wieku różnią się między sobą. Przyczyny należy doszukiwać się w popularności danych sportów w określonym czasie. W 1903 roku najpopularniejszą formą aktywności studenckiej była jazda na rowerze – 49%, dużą popularnością cieszyły się także sporty łyżwiarskie – 43%, jazda konna – 40% oraz gimnastyka – 39%. Ponadto w ankiecie przeprowadzonej na początku wieku XX pojawiły się sporty, o których studenci badani ponad sto lat później nawet nie wspomnieli, takie jak: „sporty łyżwiarskie”, „fechtunek” czy „polowanie”. Wśród osób badanych w 2018 roku najpopularniejsza okazała się siłownia – 35%, za nią pływanie/sporty wodne – 24% oraz biegi – 18%. Podobny wynik w obu ankietach uzyskały sporty wodne (1903 – 23%; 2018 – 24%) oraz piłka nożna (1903 – 14%; 2018 – 13%). Jak już wspomniałam, w opinii publicznej sport często wiąże się z atrakcyjnością fizyczną. Wśród badanych studentów nie pojawiły się jednak żadne korelacje, które wskazywałyby na to, że większa aktywność seksualna mężczyzn zależy od większej częstotliwości uprawiania sportu.

Jednym z najbardziej zaskakujących czy też kontrowersyjnych wyników badania jest częstość kąpieli oraz posiadanie urządzeń, które ją umożliwiają. W 1903 roku wannę w mieszkaniu posiadało jedynie 12% badanych studentów, tymczasem w 2018 roku urządzenie służące do kąpieli (wannę, prysznic) miało już 100% z nich. Współcześnie ankietowani studenci po badaniu podzieli się ze mną swoimi wrażeniami, między innymi na temat pytania przytoczonego powyżej. Jednogłośnie stwierdzili, że brak kąpieli po aktywności fizycznej czy przed spotkaniem z partnerką lub przyjaciółmi jest dla nich trudny do zrozumienia.

Tylko 1/5 badanych studentów w 1903 roku udzieliła odpowiedzi na pytanie dotyczące częstości zażywania kąpieli. Znaczna większość badanych studentów kąpała się raz w tygodniu lub rzadziej. Studenci w 2018 roku zadeklarowani w 99% przypadków kąpiel przynajmniej kilka razy w tygodniu: kilka razy dziennie kąpie się 23%, raz dziennie 66%, a kilka razy w tygodniu 10%. Różnice wynikają z trudnego na początku XX w. dostępu do bieżącej wody czy braku toalety, wanny lub prysznica w miejscu zamieszkania. Dodatkowo studenci, którzy kąpali się kilka razy dziennie, częściej deklarowali

⁵ W obliczeniach zostały uwzględnione tylko osoby, które podały konkretną, trenowaną przez nich dyscyplinę sportu.

odbycie pierwszego stosunku płciowego – 32%, względem 15% badanych studentów, którzy nie odbyli stosunku płciowego.

Tryb życia badanych studentów, a mianowicie spożywanie alkoholu, uprawianie sportu, miejsca, w których jedzą posiłki czy dbałość o higienę osobistą zmienił się wraz z rozwojem medycyny, rosnącym wpływem mediów, zmianami związanymi z infrastrukturą czy popularyzacją spożywania posiłków poza miejscem zamieszkania. Współcześnie badani studenci okazali się przywiązywać znacznie większą wagę do higieny, deklarowali również większą aktywność fizyczną niż respondenci z 1903 roku. Częstość spożywania alkoholu utrzymała się na podobnym poziomie wśród obu grup. Dużą zmianę można zauważyć w przypadku miejsc spożywania posiłków, która wynika z pojawienia się w drugiej połowie XX w. wielu restauracji oraz barów na terenie Polski. To bezpośrednio wiąże się z nową kulturą gastronomiczną w sferze prywatnej i publicznej.

Doświadczenia w obszarze życia seksualnego studentów warszawskich w 1903 i 2018 roku

Praktyki życia codziennego, takie jak spożywanie posiłków, kąpiel lub sport w pewnym stopniu są punktem rozpoczynającym procesy związane z seksem. Z uwagi na wieloaspektowość pojęcia „seksualność”, na którą składa się szereg praktyk, należałoby rozpatrywać je całościowo. Niniejsze badania pozwalają, niestety, jedynie na fragmentaryczne przyjrzenie się sferze życia konceptualizowanej tym terminem. Mimo to dają one możliwość zaobserwowania pewnych podstawowych prawidłowości, które dotyczą seksualności.

Z badania przeprowadzonego w 1903 roku wynika, że spośród 266 respondentów choć raz masturbowała się mniej niż połowa z nich – 110 studentów (możliwe jest jednak, że część z nich nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie). W 2018 roku 90 z 102 mężczyzn biorących udział w ankiecie zadeklarowało, że przynajmniej raz w ciągu swojego życia spróbowało tej formy aktywności seksualnej. Wśród tych, którzy choć raz odbyli stosunek płciowy, masturbowało się 98% studentów, natomiast spośród mężczyzn, którzy deklarowali, że nigdy nie odbyli stosunku płciowego, samozaspokojenie wskazało 80% – między grupami nie zaistniały różnice istotne statystycznie.

W 1903 roku deklarowano, że pierwsza masturbacja najczęściej miała miejsce między 12. a 15. rokiem życia (66%), kolejno: 12 lat – 13%, 13 lat – 15%, 14 lat – 17%, 15 lat – 13% (oraz odpowiedzi, które w pełni nie precyzują wieku⁶: II klasa – 1%, III klasa – 1%, IV klasa – 3%, 14–15 lat – 3%). Ankieta z 2018 roku dała podobny rezultat.

⁶ Wiek respondentów został zamieszczony chronologicznie.

Najczęstszym wiekiem pierwszej masturbacji był okres między 12. a 14. rokiem życia (59): 12 lat – 19%, 13 lat – 27%, 14 lat – 13%. Blisko 1/3 mężczyzn uczestniczących w badaniu (2018 rok) deklarowała pierwszą masturbację w wieku lat 13. Większość z ankietowanych studentów zadeklarowała, że masturbuje się regularnie. Kilka razy w tygodniu, według otrzymanych wyników, masturbuje się 36% z nich, raz w tygodniu 12%, a kilka razy w miesiącu 20%. Spośród badanych studentów 83% masturbuje się przynajmniej raz w miesiącu. Różnic w odpowiedziach studentów dotyczących masturbacji należy doszukiwać się w zmianie narracji, która pojawiła się w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat. Choć obecnie temat ten w niektórych środowiskach wciąż jest tabu, to akt masturbacji nie powoduje już stygmatyzacji społecznej. Na początku poprzedniego wieku podejmowanie takich czynności wiązało się z hańbą czy problemami zdrowotnymi. Współcześnie masturbacja jest określana (zwłaszcza przez naukowców i naukowczynie) jako zachowanie seksualne, które nie wywiera negatywnego wpływu na człowieka.

Uczestnicy badania ankietowego zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na temat wieku, w którym zostali uświadomieni o życiu płciowym człowieka. W 2018 roku najliczniejszą grupę stanowili mężczyźni, którzy ówczesznie byli między 8. a 14. rokiem życia – 80%, między 8. a 10. rokiem życia – 40%, między 11. a 12. rokiem życia – 30%, między 13. a 14. rokiem życia – 10%. W przypadku studentów badanych w 1903 roku (brak kafeterii spowodował udzielenie wielu różnych odpowiedzi przez respondentów) najliczniejszą grupą okazali się być mężczyźni, którzy dowiedzieli się o życiu płciowym człowieka między 6. a 10. rokiem życia – stanowili 52%. Kolejną grupą byli studenci, którzy nabyli tę wiedzę między 11. a 16. rokiem życia (było ich 46%). Odpowiedzi udzielone w 1903 roku trudno rozpatrywać w kategoriach odnoszących się do konkretnego wieku. Widoczne jest jednak podobieństwo wśród badanych studentów w 1903 i 2018 roku związane z wiekiem uświadomienia dotyczące aktywności seksualnej człowieka, które najczęściej przypadało na czas przed 10. rokiem życia. Według danych z ankiety przeprowadzonej w 2018 roku wiek uświadomienia studentów o życiu płciowym człowieka nie miał wpływu na podjęcie decyzji o rozpoczęciu życia płciowego (liczby respondentów, którzy odbyli stosunek płciowy oraz respondentów, którzy tego nie zrobili, są do siebie zbliżone).

W badaniach z 1903 roku wiek studentów podczas pierwszego stosunku oscylował między 15. a 20. rokiem życia: 15 lat – 17%, 17 lat – 17% oraz 20 lat – 17%. W 2018 roku 47 badanych stwierdziło, że odbyło już stosunek płciowy, 9 uznało, że jest to trudne w ocenie. Na pytanie dotyczące wieku pierwszego stosunku płciowego odpowiedziało jednak aż 57 osób. „Stosunek płciowy” jest dosyć szerokim pojęciem, dlatego jest on różnie definiowany, stąd też może wynikać wspomniana rozbieżność. Możliwe, że przez część mężczyzn „pierwszy raz” utożsamiany był z penetracją. Najczęstszy wiek podejmowania aktywności

seksualnej przez badanych studentów w 2018 roku przypadał na 17. rok życia –25%, następnie na 19. rok życia – 23% i 18. rok życia – 21%. W 1903 roku aż 10% badanych studentów wspomniało, że pierwszy stosunek seksualny odbyli przed 12. rokiem życia, natomiast w 2018 roku najniższy wiek rozpoczęcia życia płciowego wynosił 13 lat (2%). Różnice mogą być związane z niższym wiekiem zawierania małżeństw na przełomie XIX i XX w. i pewną formą inicjacji przed ich zawarciem, czyli stosunkiem z pracownicą seksualną.

Osoba, z którą doświadczone pierwszego stosunku płciowego	Liczba wskazań	% wskazań
pierwszy stosunek z rogówką*	6	6
w domu publicznym*	28	29
w ogóle z prostytutką bliższych szczegółów nie podało*	9	9
z kobietą z koła znajomych*	7	7
z boną, guwernantką*	3	3
ze służącą*	37	38
z dziewczyną wiejską*	5	5
ze szwaczką, ze sklepową*	2	2
z mężatką niższej klasy*	1	1
Liczba respondentów	98	

* Są to dokładne formy językowe powtórzone tu za ankietą z 1903 roku

Tabela 4. Osoba, z którą badani studenci odbyli inicjację seksualną (1903 rok). Opracowanie własne. Źródło: *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej z 1903*.

Osoba, z którą doświadczone pierwszego stosunku płciowego	Liczba wskazań	% wskazań
osoba dla mnie obca, poznana przypadkiem	2	3
pracownica seksualna/pracownik seksualny	0	0
partnerka	36	62
partner	4	7
przyjaciółka/przyjaciel (relacja typu <i>friends with benefits</i>)	9	16
koleżanka ze szkoły	4	7
kolega ze szkoły	1	2
koleżanka ze studiów	0	0
kolega ze studiów	0	0
koleżanka z pracy	0	0
kolega z pracy	0	0

Osoba, z którą doświadczono pierwszego stosunku płciowego	Liczba wskazań	% wskazań
znajoma osoba z bliskiego otoczenia	2	3
inne	0	0
Liczba respondentów	58	

Tabela 5. Osoba, z którą badani studenci odbyli inicjację seksualną (2018 rok). Opracowanie własne. Źródło: *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 2018.

Z ankiety przeprowadzonej 117 lat temu wynika, że pierwszy stosunek płciowy studenci najczęściej odbywali ze służącą – 38% lub miał on miejsce w domu publicznym – 29%. W 2018 roku pierwszy stosunek miał miejsce zwykle z osobą, z którą badani pozostawali w związku (69%) – z partnerką (62%) lub z partnerem (7%).

Największy wpływ na rozpoczęcie życia płciowego lub powstrzymanie się od niego w przypadku badanych studentów w 1903 roku miała obawa przed skutkami (54%) oraz poglądy etyczne (54%). Decyzja 17% respondentów związana była z religią. Dla badanych mężczyzn w 2018 roku największą przeszkodą był brak partnerki/partnera (42%). Wskazali oni także poglądy etyczne (25%), zasady wiary, religijność (21%) oraz obawę przed możliwością zajścia partnerki w ciążę (20%). Można zauważyć, że dla obu grup respondentów (1903 rok i 2018 rok) etyka, wiara/religijność oraz obawa przed skutkami okazały się najważniejszymi przeszkodami związanymi z podjęciem życia płciowego. Widoczna jest także znaczna różnica w podejściu do współżycia przez osoby, które kiedykolwiek odbyły stosunek płciowy (2018 rok). Studenci, którzy choć raz odbyli stosunek płciowy, przywiązywali dużo mniejszą wagę do poglądów etycznych – 11% oraz zasad wiary i religijności – 4%. W przypadku studentów, którzy nigdy nie odbyli stosunku płciowego 43% z nich za czynnik, który miał wpływ na niepodjęcie przez nich próby współżycia, uznało poglądy etyczne, a 39% zasady wiary i religijność. Poglądy na temat seksu wydają się być kluczowe dla decyzji o podjęciu współżycia seksualnego.

Deklaracje studentów warszawskich biorących udział w badaniach w 1903 oraz 2018 roku pozwalają dostrzec duże różnice w doświadczeniach związanych z chorobami przenoszonymi drogą płciową oraz stosowaniem środków antykoncepcyjnych i ochronnych. Wynikają one przede wszystkim z dawniejszego braku edukacji seksualnej lub rzetelnych źródeł wiedzy na temat ochrony przed chorobami przenoszonymi drogą płciową oraz ciążą (w ankiecie w 1903 roku użyto określenia „skutki”). Współcześnie wiedza ta jest zdecydowanie bardziej powszechna. Dodatkowo, obecnie środki chroniące przed chorobami przenoszonymi drogą płciową są znacznie częściej stosowane (szczególnie prezerwatywy) oraz ich skuteczność jest większa niż w przypadku środków lub metod z 1903 roku.

W 2018 roku studenci, którzy kiedykolwiek odbyli stosunek płciowy, w 81% przypadków posiadali stałych partnerów/partnerki. Wśród mężczyzn, którzy wzięli udział

w badaniu w 1903 roku, stałych partnerów/partnerki miało 46% z nich. Różnica jest istotna, a jej powodów można doszukiwać się w relacjach studentów w 1903 roku. Duża część z nich wspomniała, że pierwszy stosunek płciowy odbyła w „domu publicznym” lub ze „służącą”. Może to oznaczać, że większość z nich w tamtym czasie nie miała stałej partnerki seksualnej/partnera seksualnego. Ponadto normy obyczajowe negowały aktywnie seksualną kobietę jako dobrą kandydatkę na żonę.

Środki antykoncepcyjne/ochronne**	Liczba wskazań	% wskazań
kondomy*	21	17
sublimat i kondomy*	10	8
sublimat*	15	12
karbol, wazelina, nadmangan potasu, lspis*	7	6
oddawanie uryny i obmywanie*	10	8
woda czysta lub z mydłem*	5	4
przestrzeganie czystości	21	17
nie stosuje żadnych środków*	38	30
Liczba respondentów	127	

* Są to dokładne formy językowe powtórzone za ankietą z 1903 roku

** Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci wybierali więcej niż jedną odpowiedź

Tabela 6. Środki antykoncepcyjne, z których korzystają badani studenci (1903 rok). Opracowanie własne. Źródło: *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 1903.

Środki antykoncepcyjne/ochronne**	Liczba wskazań	% wskazań
prezerwatywa	52	90
stosunek przerywany	5	9
wazektomia	0	0
partner/partnerka korzystał(a) z antykoncepcji	15	26
nie korzystaliśmy z antykoncepcji wcale	2	3
inny	0	0
Liczba respondentów	58	

**Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci wybierali więcej niż jedną odpowiedź

Tabela 7. Środki antykoncepcyjne, z których korzystają badani studenci (2018 rok). Opracowanie własne. Źródło: *Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej* z 2018.

Blisko 1/3 (30%) z badanych studentów w roku 1903 przyznała, że nie używa środków antykoncepcyjnych/chroniących przed chorobami. W 2018 roku do całkowitego braku korzystania z antykoncepcji przyznało się jedynie 3% respondentów. Różnica ta wynika prawdopodobnie z braku wiedzy na początku XX w. o chorobach przenoszonych drogą

płciową oraz ograniczonego dostępu do antykoncepcji, która pozwoliłaby zminimalizować możliwość zajścia w ciążę. Część studentów w ankiecie z 1903 roku wspomniała, że utrzymuje wstrzemięźliwość – 17%. Osoby, które miały kontakty seksualne, najczęściej wybierały kondomy – 17%, następnie sublimaty (chlorek rtęciowy, używany do dezynfekcji) – 12% oraz sublimaty i kondomy (korzystali z obu środków jednocześnie) – 8%. Najczęściej wymienianym środkiem w obu grupach są prezerwatywy, stosowane wśród 90% badanych mężczyzn w 2018 roku oraz 25% (suma: „kondomy” oraz „kondomy i sublimaty”) badanych w 1903 roku. Warto zaznaczyć, że prezerwatywy na początku poprzedniego wieku były mniej skuteczne niż te, które są dostępne obecnie. W 1903 roku nie padła żadna informacja o zabezpieczeniu stosowanym przez partnerkę, co wynikało z braku tego typu środków w tamtym czasie. W przypadku współcześnie badanych studentów z zabezpieczenia stosowanego przez partnerkę korzystało 26% badanych. Trzeba zauważyć, że część metod, z których korzystano w 1903 roku, nie jest obecnie uznawana za skuteczne środki antykoncepcyjne czy ochronne – na przykład „oddawanie uryny i obmywanie” czy wazelina.

Zaledwie 2% studentów zbadanych w 2018 roku miało objawy chorób przenoszonych drogą płciową. Przebieg tych chorób oraz konsekwencje były znane dużej części badanych (studenci potrafili opisać daną chorobę). Najbardziej rozpoznawaną chorobą wśród wypełniających ankietę był AIDS (55%) oraz zarażenie wirusem HIV (55%). Ponad połowa z nich zaznaczyła także kiłę (51%) oraz rzeżączkę (51%). Respondenci w 1903 roku najczęściej doświadczali rzeżączki. 63% z nich przeżyło tę chorobę. 13% z ówczesnie badanych studentów przechodziło chorobę weneryczną więcej niż raz. Znajomość danych chorób nie korelowała przy tym, co warto zaznaczyć, z aktywnością płciową respondentów. Współcześnie rozwój medycyny w znaczącym stopniu wpłynął na zmniejszenie liczby osób, które kiedykolwiek doświadczyły choroby przenoszonej drogą płciową. Mimo to 37% studentów w 2018 roku, jak się okazało, nie zna charakteru chorób przenoszonych drogą płciową. Biorąc pod uwagę ten wysoki wynik, można wnioskować, że w głównej mierze to właśnie normalizacja i popularyzacja medycznych środków antykoncepcyjnych (ochronnych) przyczyniła się do ograniczenia zarażeń chorobami wenerycznymi.

Podjęte przeze mnie badanie umożliwiło zaobserwowanie kilku zjawisk, których efektem jest zmniejszenie tabu dotyczącego seksualności wśród badanych studentów oraz środowiska, w którym przebywają. Zaprzestanie przez władzę, media, lekarzy czy opinię społeczną przekazywania informacji na temat szkodliwości masturbacji przyczyniło się do częstszego podejmowania przynajmniej jednokrotnej onanizacji przez badanych w 2018 roku. Jest to szczególnie widoczne w odniesieniu do deklaracji studentów z 1903 roku, u których wynik ten jest znacząco niższy (unikali oni tego typu aktywności). Również osoby, z którymi młodzi mężczyźni odbywali swój pierwszy kontakt seksualny, różnią się między dwiema badanymi grupami. Kontakty seksualne z pracownicami

seksualnymi mogły wynikać z podwójnej moralności, jaka panowała na przełomie wieków XIX i XX. Jak się okazało, wyrażane poglądy na temat pierwszej aktywności seksualnej często były do siebie mimo to podobne.

Wnioski końcowe

Seksualność stanowi wielowymiarowe i często niejednoznaczne pojęcie. Dotyczy ona różnych aspektów ludzkiego życia. Jest ona także konstruktem kulturowym. Dyskurs dotyczący seksualności podlega ciągłym oddziaływaniom różnych procesów i ulega wielu wpływom. Normy oraz zachowania obowiązujące dane społeczeństwo są wytwarzane w procesie historycznym, a za ich kształt odpowiada władza.

Założenie o konstruktywistycznym charakterze seksualności stało się impulsem do realizacji niniejszego badania. Jego podstawowym celem była analiza oraz porównanie wyników ankiet Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej z 1903 oraz z 2018 roku. Pierwsza z nich została zainicjowana przez dr. Roberta Bernhardta oraz dwóch studentów: Tadeusza Łazowskiego i Konrada Siwickiego i zainspirowała mnie do podjęcia własnej pracy. Wyniki badań ilościowych pozwalają na dostrzeżenie różnic w zakresie praktyk i zachowań uczestników badań czy pewnych tendencji. Trudno z ich pomocą odkryć przyczyny czy motywacje związane z podejmowaniem różnorodnych decyzji oraz wynikających z nich działań. Zauważalna jest jednak wyraźna zmiana wśród badanych studentów w obszarze wzrostu dbałości o higienę. Ma to przede wszystkim związek z rozwojem infrastruktury mieszkalnej, dzięki któremu współcześnie upowszechnił się dostęp do bieżącej wody oraz posiadania urządzeń służących do kąpieli w miejscu zamieszkania. Studenci w 2018 roku, wypełniając ankietę, w której pojawiła się możliwość zaznaczenia odpowiedzi o rzadszym zażywaniu kąpieli niż raz w miesiącu, reagowali śmiechem. Zdziwienie wśród badanych wywołało także pytanie dotyczące posiadania wanny lub prysznica w mieszkaniu. Pewne czynności czy artefakty stały się archaiczne dla ludzi żyjących w XXI w. Analizy porównawcze stanowią doskonały sposób na uchwycenie kierunku zmian.

Postawiona na początku pracy hipoteza, która zakładała, że istnieją różnice w deklaracjach mężczyzn studiujących na uczelniach warszawskich w 1903 i 2018 roku, została potwierdzona tylko częściowo. Pojawiły się różnice w deklaracjach badanych mężczyzn z 1903 roku oraz 2018 roku. Trudno ocenić kwestię zwiększenia się doświadczenia seksualnego (dostrzegam subiektywny charakter pojęcia) przez studentów uczestniczących w badaniu. Można jednak zauważyć częstsze deklarowanie masturbowania się oraz bycie w stałych związkach przez badanych współcześnie mężczyzn. Doświadczenia seksualne, które różnią badanych studentów z 1903 roku oraz 2018 roku, to wiek inicjacji seksualnej oraz osoby, z którymi odbyto pierwszy stosunek płciowy. Dawniej studenci znacznie

częściej korzystali z usług pracownic seksualnych. Badanie wykazało, że współcześni mężczyźni mają bardziej zróżnicowane doświadczenia seksualne. Z pewnością można potwierdzić wzrost dbałości o higienę wśród badanych studentów na początku XXI w. w porównaniu ze stanem sprzed ponad stu lat.

W dyskursie społecznym XXI w. pojawiają się opinie o seksualizacji kultury, czego efektem ma być wcześniejsza inicjacja płciowa czy wchodzenie w związki nieformalne, często odbiegające od tradycyjnej obyczajowości (na przykład związki otwarte czy poliamoryczne). Wówczas najczęściej pojawiają się odwołania do moralności, wiary oraz tradycji. Jednak, jak wynika z badań, to w 1903 roku większość mężczyzn aktywnych seksualnie korzystała z usług pracownic seksualnych. Inicjacja seksualna wówczas, w przypadku większości badanych, odbywała się ze „służbą”, pracownicą seksualną lub „dziewczyną wiejską”. Studenci badani w 2018 roku nie zadeklarowali korzystania z usług pracownic i pracowników seksualnych, a inicjację seksualną przechodzili najczęściej z partnerką bądź partnerem. W odniesieniu do chorób przenoszonych drogą płciową, duży wpływ na zmniejszenie zarażeń wśród badanych studentów miał rozwój medycyny oraz zwiększenie świadomości społecznej.

Można rzec, że praktyki seksualne nie uległy zmianie, jednak dyskurs dotyczący seksualności zmienił swój kierunek. Społeczna debata coraz częściej ujawnia wielowymiarowy aspekt seksualności. Seks czy związki nieformalne przestały być tematem tabu. Badania zaprezentowane w pracy mogą dostarczyć argumentów do polemiki związanej z kierunkiem zmian w obyczajowości seksualnej młodych, studiujących w Warszawie mężczyzn. W celu uzyskania wniosków dotyczących całego społeczeństwa polskiego należałoby przeprowadzić badanie na próbie reprezentatywnej zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn.

Bibliografia

- Baer, M. (2008). „Męskość” w ujęciu antropologicznym. W: B. Płonka-Syroka (red.), *Stereotypy i wzorce męskości w różnych kulturach świata*, (s. 3-16). Warszawa: DiG.
- Braun, J., Rosenblum, B. (1908). *Samogwałt (onanizm) u mężczyzn i kobiet i jego skutki. Środki wyleczenia się z onanizmu bez pomocy*. Warszawa: Księgarnia Popularna.
- Butler, J. (2008). *Uwikłani w płć*. Warszawa: Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Dąbrowski, M. (2018). *Tylko seks? Antropologia erotyzmu od Sade’a do Houellebecq’a*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dryjski, A. (1934). *Zagadnienia seksualizmu dziecka i młodzieży szkolnej*. Biologia, psychologia, pedagogika. Warszawa: Nasza Księgarnia.

- Engels, F. (1947). Pochodzenie rodziny, własności prywatnej i państwa: w związku z badaniami Lewisa H. Morgana. Warszawa: Książka.
- Foucault, M. (1971). Las meninas. Warszawa: „Studia Estetyczne”, t. 8, 223-234.
- Foucault, M. (2010). Historia seksualności. Gdańsk: Wydawnictwo słowo/obraz terytoria.
- Goffman, E. (2011). Człowiek w teatrze życia codziennego. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- Gołębiewska, A. (2010). Emancypacja a wychowanie mężczyzn w poglądach Izy Moszczeńskiej. W: K. Kabacińska, K. Ratajczak (red.), *Mężczyzna w rodzinie i społeczeństwie – ewolucja ról w kulturze polskiej i europejskiej* (s. 267-277). Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Izdebski, Z. (2012). Seksualność Polaków na początku XXI wieku. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kinsey, A. (1953). *Sexual Behavior in the Human Female*. Filadelfia: W.B. Saunders Company.
- Kościańska, A. (2012). Antropologiczne badania seksualności i ich zastosowanie. W: A. Kościańska (red.), *Antropologia seksualności. Teoria, etnografia, zastosowanie* (s. 7-20). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
- Łazowski, T., Siwicki, K. (1905). Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej. Warszawa: „Gazeta Polska” nr 11.
- Łazowski, T., Siwicki, K. (1905). Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej. Warszawa: „Gazeta Polska” nr 12.
- Łazowski, T., Siwicki, K. (1906). Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej. Warszawa: „Gazeta Polska” nr 1.
- Łazowski, T., Siwicki, K. (1906). Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej. Warszawa: „Gazeta Polska” nr 3.
- Moszczeńska, I. (1904). Czego nie wiemy o naszych synach. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Plummer, K. (2004). *Telling Sexual Stories*. Nowy Jork: Routledge.
- Rubin, G. (2004). Rozmyślając o seksie: zapiski w sprawie radykalnej teorii polityki seksualności. „Lewą Nogą”, nr 16, 164-224.
- Seidman, S. (2012). *Spółeczne tworzenie seksualności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Weeks, J. (1997). *Sexuality*. Nowy Jork: Routledge.

Cytowanie:

Worsztynowicz Klaudia (2020). *Dyskurs seksualności w kontekście badania Życie płciowe warszawskiej młodzieży akademickiej – 1903 a 2018 rok*. „Fabrica Societatis”, No. 3, s. 210-232 [dostęp: dzień, miesiąc, rok]. Dostępny w Internecie: www.fabricasocietatis.uni.wroc.pl, DOI: [10.34616/129173](https://doi.org/10.34616/129173).